

eruditus agnoscat deum fore nobis propitium nisi forte eius indignationem culpe offendiculo improbitate incurramus. **M**ud quoque quatuor coloribus auroque contextu erat. et hic ut premisum est rationes varietatum in ecclesiasticis rebus atque officiis quatuor sensibus videlicet historicis allegorico tropologico et anagogico fide media colorantur. **D**istinguitur autem in octo partes quas seriatim favente domino persequemur. **I**n quarum prima agitur de ecclesia et ecclesiasticis locis et ornamentis. de consecrationibus et de sacramentis. **I**n secunda de ecclesie ministris et eorum officiis. **I**n tertia de sacerdotibus et aliis indumentis. **I**n quarta de singulis que in ea aguntur. **I**n quinta de aliis divinis officiis in genere. **I**n sexta specialiter de singulis dominicis et feriis et festiuitatibus ad dominum pertinentibus. **I**n septima de festiuitatibus sanctorum et de festo et officio eius et de dedicatione ecclesie ac mortuorum. **I**n octava de computo et calendario.

Incipit liber primus de ecclesia et ecclesiasticis locis et ornamentis et de consecrationibus et sacramentis.

In hac ergo prima huius operis parte de quibusdam generalibus tractare preuenimus videlicet de ecclesia et eius partibus.

De altari.

De picturis et imaginibus et ornamentis ecclesie.

De campanis.

De cimiterijs et alijs sacris locis.

De ecclesie dedicatione.

De altaris consecratione.

De consecrationibus et victionibus.

De sacramentis ecclesiasticis

De ecclesia et eius partibus.

Mais est ut de ecclesia et eius partibus videamus. **N**otandum est ergo quod ecclesiarum alia est corporalis in qua videlicet diuina officia celebrantur. **A**lia spiritualis que est fidelium collectio siue populus per ministros conuocatur et in unum congregatus ab eo qui vnanimis habitare facit in domo. **S**icut enim corporalis ex congregatis lapidibus constructa sic et spiritualis ex diuersis hominibus congregata. ecclesia ergo grece dicitur conuocatio latine quia omnes ad se vocat. quod nomen magis proprie uenit ecclesie spirituali quam corporali quoniam homines non lapides conuocant sepe tamen nomen signati attribuit signanti. **E**cclēsia autem materialis spiritalem designat ut dicitur ubi de eius consecratione agitur. **R**ursus ecclesia grece dicitur catholica id est vniuersalis quia per totum mundum est constituta seu diffusa. quia vniuersi in deum credentes in vna debent esse congregatione. vel quia in ea est generalis doctrina ad in-

structionem omnium fidelium. **S**ynagoga quoque grece congregatio dicitur quod proprium nomen iudeorum populus tenuit. ipsoz enim proprie synagoga dicitur quauis et ecclesia dicta sit. **A**postoli tamen nunquam synagogam sed semper ecclesiam forte discernendi causa. **D**icitur etiam prius ecclesia non eo quod ab hac peregrinatione longe posita per missionem rerum celestium speculatur. et ideo si non id est speculatio nomen accepit. **P**ro futuro vero patrie pace iherusalem vocatur. **N**am iherusalem pacis visio interpretatur. **D**icitur etiam ecclesia domus dei sic dicta a dogmate quod grece dicitur rectorum. quasi deus manere vnanimis in se. **D**icitur etiam quandoque kiriacca id est dominicalis. **Q**uandoque basilica quod verbum grece sonat latine regia seu regalis a rege scilicet basilio. **C**arnaliu enim regum pallacia sic dicta sunt. **N**ostra autem orationis domus regia dicitur quia in ea regi regum seruiuntur. **Q**uandoque templum quasi tectum amplum in quo regi deo sacrificia offeruntur. **E**t quandoque dei tabernaculum quia in presenti vita peregrina est. et in itinere ad patriam pergens ut iam dicitur. **V**el dicitur tabernaculum quasi taberna dei. put sub ecclesie dedicatione dicitur. **Q**uare etiam dictum est tabernaculum vel arca testimonij sub altari dicitur quandoque vere martirium quod in honorem alicuius martiris factum sit. **Q**uandoque capella put in secunda parte sub tractatu de sacerdote dicitur. **Q**uandoque cenobium. **Q**uandoque sacrum. **Q**uandoque satellium. **Q**uandoque domus orationis. **Q**uandoque monasterium et quandoque oratorium. **G**eneraliter tamen quilibet locus ad orandum statutus oratorium dici potest. **R**ursus ecclesia quandoque dicitur corpus christi. **Q**uandoque etiam virgo vocatur. iuxta illud. **E**mulor enim vos etc. **Q**uandoque sponsa quoniam christus desponsauit in fide de qua in euangelio. **Q**ui habet sponsam sponsum est. **Q**uandoque mater quia quoti die in baptismo spirituales filios deo parit. **Q**uandoque filia iuxta illud prophete. pro patribus tuis nati sunt tibi filij. **I**tem quandoque ponitur vidua quia propter pressuras migrescit et ut Rachel non consolatur. **Q**uandoque meretrix figuratur propter ecclesiam de gentibus congregatam. **Q**uandoque vocatur ciuitas propter communionem sanctorum cuius murata propter munitiōem scripturarum. quibus heretici arcantur. habens lapides et ligna diuersi generis. quia diuersa sunt merita singulorum. put iam dicitur. **Q**uicquid autem synagoga per legem accepit. hec nunc ecclesia a christo cuius sponsa est per gratiam recipit et in melius commutauit. **S**ane non est noua oratorij siue ecclesie institutio. **P**recepit namque dominus moysi in monte sinai ut faceret tabernaculum de cordis mirifice fabricatis. **D**iuinum enim erat interpositum velo in duas partes cuius pars prior sancta ubi populus sacrificabat interior vero sancta sanctorum ubi sacerdotes et leuite ministrabant dicebatur. ut dicitur in proximo quartae partis. **Q**uod postquam vetustate consumptum est iussit dominus fieri templum quod salomon edificauit opere mirifico. duas habens partes ut

et tabernaculum. Regum. iij. c. viij. Ab utroque
 vero scz a tabernaculo et a templo nostra mate-
 rialis ecclesia formā sumpsit. In cuius pte ante-
 riori populus audit et orat. In sanctuario vero
 clerus predicat iubilat et ministrat. Tabernacu-
 lum autē quia in itinere factum quāq; gerit typū
 mundi qui transit et concupiscencia eius. Unde
 constat ex quatuor corinarum coloribus sic et
 mundus opactus est ex quatuor elemētis. De
 igitur in tabernaculo. deus est in hoc mūdo velud
 in templo xpi sanguine rubricato. Expsse vero
 tabernaculū typum gerit ecclesie militantis que
 non habet hic manētem ciuitatē. sed futuram in
 quirit. Deo q; si tabernaculum. tabernacula em̄
 militantiū sunt. deus em̄ in tabernaculo deus ē
 in fidelibus. suo nomine congregatis. Pars pr-
 ma tabernaculi in qua populus sacrificabat vi-
 ta est actiua. in qua populus in pximi dilectōne
 laborat. pars altera in qua leuite ministrabāt vita
 est contemplatiua. in qua dilectōni et contēpla-
 cioni dei religiosorum virozum sincera conuersa-
 cio vacat. Tabernaculū vertitur in templum qz
 de militia currit ad triumphum. Est autē ecclesia
 sic edificanda. Parato nanq; fundamētū loco iu-
 xta illud. Bene fūdāta est domus domini super fir-
 mam petrā. debet ep̄s vel sacerdos de eius licen-
 cia ibi aquā aspergere benedictā. ad abigendas
 inde demonum fantasias. et primarium lapidem
 cui impressa sit crux in fūdāmēto ponere. Debz
 q; sic fundari vt caput recte inspiciat versus o-
 rientem de quo dicitur in psalmo. v. ptis videli-
 cet versus ortū solis equinoxialem. ad notandū
 qz ecclesia que in terris militat tempore se debet
 equanimiter in prosperis et in aduersis. et nō ver-
 sus solsticialem. vt faciunt quidam. Ceterū si
 muri iherusalē que edificatur vt ciuitas edifica-
 ri per iudeos iubentur scdm̄ ap̄l̄ctā. q̄nto magis
 et nos muros ecclesie nostre edificare debem⁹.
 Siquidem ecclesia materialis in qua popul⁹ ad-
 laudandū deum ouenit. sanctam significat eccle-
 siam. que in celis viuis ex lapidib⁹ constructur.
 Nec est dom⁹ domini firmiter edificata cuius fū-
 damentum est angularis lapis xps. super quo
 fundamento positū est fundamentū ap̄stolorū
 et ap̄l̄ctarum. sicut scriptū est. Fundamēta ei⁹ in
 montibus sanctis. Superedificati parietes iudei
 sunt et gentiles. de quatuor mundi p̄tib⁹ ab
 xpm̄ venientes et qui per ipsum crediderunt seu
 credunt et crebent. Fideles autē ad vitam p̄desti-
 nati sunt lapides in structura huius muri. qui se-
 per vsq; ad finē hui⁹ mundi edificabūt. lapis vō
 super lapidem ponitur q̄nto magistri ecclesie mi-
 nores in ap̄rium studium assumunt ad docendū
 et corrigēdum et stabiliendū. In facta ecclesia
 habet lapides super se. ad ferendū pro edificio
 quicunq; laborem fraternum portat. grossiores
 vero lapides et politi seu quadrati qui ponuntur
 alitersecus foris in quoz medio minores lapi-
 des iacet sunt viri p̄fectiores qui suis meritis et o-
 rationib⁹ obtinent infirmiores in sancta ecclesia

cementum autē sine quo muri stabilitas esse non
 potest. fit ex calce sabulo et aqua. Calx feruens
 caritas est. que sibi coniungit sabulum idest terre-
 num opus. quia vera caritas sollicitudinē maxi-
 mam habet mixtam pro viduis senibus. pupillis
 et debilibus. Et i deo studeat operari manibus vt
 habeat unde eis beneficiat. Vt autē calx et terra
 ab edificio muri valeāt aque omixtione oglu-
 tinantur. Siquidem aqua spiritus est. Sicut em̄
 sine cemento lapides muri nō sūt iunguntur ad
 muri stabilitatē. sic nec homines ad muri edifi-
 cium celestis iherusalē possunt simul sine caritate
 iungi. qm̄ sp̄s sanctus operatur. Omnes muri la-
 pides politi sunt et quadrati idest sancti mūdi et
 firmi. qui videlicet per manus summi artificis bi-
 sponuntur in ecclesia permanfuri. quorum qui-
 dam ferūt et nō ferūt vt simpliciores in ecclesia
 alij ferūt et ferunt vt mediij. alij tantum ferūt
 et non ferūt nisi a solo xpo qui est singulare fū-
 damentum vt perfecti omnes quidē vna caritas
 more cementi cōiungit. dum viue lapides pacis
 edmpage colligātur. Xps noster murus fuit in
 cōuersatione. et ante murale in passione. Sane iu-
 deis muros iherusalem edificanti⁹ aterant mi-
 nici volentes illoz opus impedire ita qz sicut
 in esdra legitur atq; ab hostibus infestabantur
 qz vna manu ponebant lapides in muros. et alia
 manu cōtra hostes pugnabāt. Et nobis muros
 ecclesie edificanti⁹ affunt in circuitu inimici
 scz vicia siue pueri. homines opa nostra impedi-
 re volētes. Unde muros idest virtutes edifica-
 do hostes impugnem⁹. et iuxta morē iudaicū po-
 puli teneamus arma nostra. i. scutum fidei. lor-
 cam iusticie. galeam salutis. et gladiū verbi dei
 in manib⁹ nr̄is. vt nos contra illos defendam⁹
 Et opilio seu sacerdos sit nobiscum vice xpi. qui
 doceat nos per lectōnem et muniat per orationē
 Porro ex quib⁹ tabernaculū in veteri testamen-
 to fieret ostēdit domin⁹ dicens in exo. ad moyse
 Sume primicias idest preciosa queq; a populo
 israhel. sed ab eo tantū qui vltro obtulerit aurū
 et argentū et es iacinctuz et purpurā coccumq;
 bis tinctum. i. setam iacinctini et purpurei et coc-
 cinel coloris. et biffim qd est genus lini egipci
 aci molle et candidum pilosq; capraz et pelles
 arietum rubricatas. quas parchitas dicim⁹ qz
 parchi sic colorati eas exco gitauerūt. et pelles
 iacinctineas et ligna sethim i. lomen mōtis et re-
 gionis et arboris que est similis altē spine in fo-
 lijs et est leuissimū lignū et impueribile et in cre-
 mabile oleū qz ab lumiaria. et aromata i vnguē-
 ta et thimiamia boni odoris et lapides onichinos
 ita quod sardonicos et gēmas sanctuariū faciāt
 michi vt habitem in medio eoz. ne sit eis labor
 recurrere ad mōtem hūc. hęc plene magister in
 hytzozijs psequitur super exo. Dispositō autem
 ecclesie materialis modū humani corporis tenet
 cancellus siue locus vbi altare est caput rep̄-
 tat. crux ex vtraq; pte brachia et manus. reliq;
 pars ab occidente quicquam corpori superesse

videtur. sacrificiū altaris vtrū significat cordis.
 Sed et scdm hier. de sancto victore dispositō ec-
 clesie triplicem statum in ecclesia saluandū sig-
 nificat ordinem virginum. chorus continentium
 corpus coniugatorum. Strictus est em̄ sanctua-
 rium q̄ chorus. et chorus q̄m corpus. quia pauci
 oves sunt virgines q̄m continent. et isti q̄m coniu-
 gati. Sacratior quoq̄ est locus sanctuarij quaz
 chorus. et chorus q̄m corpus. quia dignior est
 ordo virginum q̄m continentium. et illoz q̄m cō-
 iugatorum. Ad hoc ecclesia ex quatuor parietibus
 itest ex doctrina quatuor euangelistaz. lō-
 ga lataq̄ surgit in altum itest in alta virtutum
 longitudo cuius longanimitas est. que patienter
 aduersa tollat donec ad patriam pueniat. lati-
 tudo caritas est. que dilatione mentis amicos in
 deo et inimicos diligit propter deum. Altitudo
 vero spes est future retributionis. que prospere
 et aduersa cōtemnit. donec videat bona deinceps
 in terra viuentium. Rursus in templo dei seu gr̄e
 est fundamentum fides. que est de re non visa.
 tectum caritas que operit multitudinem pecca-
 torum. ostium obedientia de qua dominus inquit.
 Si vis intrare vitam serua mādata. pauimentū
 humilitas de qua ps̄. Abiecit pauimēto anima
 mea. quatuor laterales parietes sunt quatuor prin-
 cipales virtutes. iusticia. fortitudo. prudentia.
 et temperantia. Sic sunt in ap̄ca. quatuor latera
 ciuitatis equalia. fenestre sunt hosp̄alitas cum
 hilaritate. et misericordia cum largitate. de hac
 domo dominus ait. Veniemus ad eum et mansio-
 nem apud eum faciemus. Quedam tamē eccle-
 sie in modū crucis formatur. ad notandum nos
 mundo crucifigi seu crucifixū sequi debere iuxta
 illud. Qui vult venire post me abneget semetip-
 sum et tollat crucem suā et sequat̄ me. Nonnulli
 etiā in modum circuli rotundi formant̄. que sig-
 nificant ecclesiam dilatam esse per circulū or-
 bis. Vñ illud. et in fines orbis terre verba eoz
 seu q̄ de circulo orbis perueniemus ad circulus
 corone eternitatis. Sane chorus clericorum est
 consensus cantantiū. vel multitudo in sacris col-
 lectis. Dicitur est autē chorus a chorea vel coro-
 na. olim em̄ in modum corone circū aras stabāt
 et ita psalmos concorditer concinabāt. Sed fla-
 uianus et theodorius alternatim psallere consti-
 tuerunt edocti ab ignatō. qui sup hoc fuit diuini-
 tus edoctus. Duo ergo chori psallentium desig-
 nant angelos et spūs iustorum quasi reciproca
 voluntate laudāctum et se ad bonā opatōne mul-
 cem exhortantiū. Alij choz dixerunt a cōcordia
 que in caritate consistit. quia qui caritatem non
 habet ouentier cantare non potest. Quid autē
 chorus iste significet et quare in illo maiores se-
 dent posteriores diceñt in quarta pte sub introi-
 tu et sub ei. de accessu pon. ad al. Et nota q̄ cum
 vnus cantat d̄ grece monodia. latine ticinium.
 cum vero duo cantant bicinium appellat̄. cū mul-
 ti chorus. Queda est absida siue volta quedā
 sepata modicum a templo. vel palacio sic dicta

quia extraheret muro. grece autē sidon vocatur
 et significat fideles laycos xpo et ecclesie inhe-
 rentes. Cripse siue specus subterrance. que in
 quibusdā sūt ecclesijs. sunt heremite cultores si-
 quidem secretōris vite. Atrium ecclesie signifi-
 cat xpm per quē celestē iherusalem patz ingref-
 sus. quod et porticus d̄ sic dicta a porta vel q̄
 sit aperta. Turres ecclesie p̄dicatores sunt et
 prelati ecclesie. qui sunt munimen et defensio ei⁹
 Vñ sponsus ad sp̄sam in canticis amoris sic
 loquitur. collum tuum sicut turris dauid edifi-
 cata cum p̄pugnaculis. Pinnaculum turris vi-
 tam vel mentē p̄lati que ad alta tendit resp̄ntat
 Gallus sup ecclesiam positus p̄dicatores desig-
 nat. Gallus enim p̄funde noctis peruigil horas
 eius cantu diuidit. dormiētes excitat. diem appo-
 pinquantem precinit. sed prius seipsum alarum
 vertere ad cantādū excitat. hęc singula misterio
 non carent. Nox em̄ est hoc seculum. dormiētes
 sunt filij huius noctis in peccatis iacentes. Gal-
 lus p̄dicatores qui distincte p̄dicant et dor-
 mientes excitant. vt abiciant opera tenebrarum
 clamantesue dormientes. Exurge qui dormis. lu-
 cem futuram prenunciāt. dum diem iudicij et fu-
 turam gloriam p̄dicant. et prudenter antequā
 alijs virtutes p̄dicent se a somno. peccati exci-
 tantes corpus suum castigāt. Vñ ap̄. Casti-
 go corpus meū etc. Sic etiam sicut et gallus cō-
 tra ventum se vertunt quando increpando et ar-
 guendo cōtra rebelles fortiter resistunt. ne lupo
 veniente fugisse arguant. Virga ferrea in qua
 gallus sedet rectum rep̄ntat. p̄dicatis sermonē
 vt non loquatur ex spū hominis sed dei iuxta il-
 lud. Si quis loquit̄ quasi sermones dei. etc. Vñ
 vero virga ipsa est supra crucē seu summitatē ec-
 clesie posita. minuit sermonē scripturaz. o sum-
 tum esse et confirmatū. Vñ domin⁹ in passione ait.
 Consumatū est. et titulus eius sup eum indelebī-
 liter scriptus est. Collus itest summitas templi
 em̄nes et rotūda sup quē crux ponitur. pp̄ sui
 rotūditatem significat q̄m perfecte et inuiolata
 catholica fides p̄dicanda sit et tenenda. Quaz
 nisi quisq̄ integram inuiolatāq̄ serauerit abs-
 q̄ dubio eternū p̄bit. Fenestre ecclesie viree
 sunt scripture diuine que ventum et pluuiam re-
 pellūt. i. nociua p̄bitent. et dum claritatem veri-
 solis. itest dei in ecclesiam itest in corda fidelium
 transmittunt inhabitantes illumināt. Ip̄e intus
 latōres sunt. quia mysticus sensus amplior est et
 precellit literam. Item per fenestras quinq̄ sen-
 sus corporis significant. qui exa stricti esse de-
 bent. ne vanitates hauriant. et intus parere ab
 dona sp̄alia liberius capienda. Per cancellos
 vero qui sunt ante fenestras p̄p̄tas vel alios
 doctores obscuros intelligim⁹ ecclesie militātes
 in quibus ob duo caritatis p̄cepta. q̄ndoq̄ duo
 columnne duplicant̄ secundum q̄ et apostoli bini
 ad p̄dicandū mittunt̄. Ostium ecclesie est xpus.
 Vñ in euangelio. Ego sum ostiū dicit domin⁹
 Apostoli etiā porte e.⁹ sunt dictuz. est autē ostiū

ab obfistendo hijs qui foris sunt vel ab obfistendo
 hijs qui foris sunt vel ab offedendo abitu. Valua
 vero dicitur a voluendo Porta a portando qz p
 eam portantur quecunqz offeruntur. Columne
 vero ecclesie episcopi et doctores sunt. qui tem-
 plum dei per doctrinam sicut et euangeliste thro-
 num dei spualiter sustinent. **Dij** nempz pro sono-
 ritate diuini eloquij argenteae columnae dicuntur
 iuxta illud in canticis canticorum. **Colunas** fecit
 argenteas. **Vn** et moyses in ingressu tabernaculi
 posuit quinque columnas et ante oraculum id est
 sancta sanctorum. iiii. quod exponetur in vi. pte
 sub ti. de tempore aduentus. **Licet** aut columnae
 plures sint tamen septem esse dicuntur iuxta illud
 Sapientia edificauit sibi domum. et excoluit colum-
 nas vii. quoniam episcopi esse debent septiformi
 gratia spualiter repleti. **Et** **Jacobus** enim et
 iohannes. **Et** ait apostolus videbantur columnae.
Bases columnarum sunt apostolici episcopi. vni-
 uersalis ecclesie machinam supportantes. **Capita**
 columnarum sunt mentes episcoporum et docto-
 rum. sicut enim capite membra sic mente verba nra
 dirigunt et opera. **Capitella** quoque sunt verba
 sacre scripture quorum mediatio subditur et ob-
 seruancie. **Pauimentum** ecclesie est fidelis nostre
 fundamentum. **In** ecclesia vero spuali pauimentum
 sunt pauperes xpi. scz pauperes spu. qui se in omni-
 bus humiliant. quare ppter humilitatem pauimen-
 to assimilantur. **Rurfus** pauimentum qd pedibus
 calcatur vulgus est cuius laboribus ecclesia suste-
 tatur. **Trates** que domum coniungunt sunt princi-
 pes vel sacerdotes seculi qui ecclesie muniunt v-
 nitatem. **Dij** verbo illi facto. **Reclimatoria** in ec-
 clesia signant contemplatiuos in quibus deus sine
 offensa quiescit. qui quia summam diuinitatem et
 eterne vite claritatem contemplantur auro compa-
 rantur. **Vn** in canticis dicitur. **Reclimatorium** fecit au-
 reum. **Tigna** in ecclesia sunt predicatorum qui
 eam spualiter subleuant. **Laquearia** siue celatu-
 re sunt predicatorum. quia eam orant vel rotant.
 de quibus quia per vicia non putrescunt sponsa
 gloriatur in eisdem canticis dicens. **Tigna** domo-
 rum nraurum cedrina. **Laquearia** ciprina. **Deus**
 enim ecclesiam sibi ostendit viuis ex lapidibus et
 lignis impurificabilibus iuxta illud. **Ferculum** sibi
 fecit rex salomon de lignis libani id est xpus de
 sanctis castitate candidatis. **De** hoc aliter sub ti.
 de picturis dicitur. **Cancelus**. i. caput ecclesie
 humilior reliquo corpore ecclesie. misticat quanta
 humilitas debeat esse in clero. seu prelato iuxta
 illud. **Quanto** maior es humilia te in omnibus. **Can-**
celli vero quibus altare a choro diuiditur. separatim
 celestium significant a terrenis. **De** cancello seu
 peribulo chororum circueunte dicitur sub ti. de pictu-
 ris. **Stallus** ad sedendum in choro designat qd ali-
 quando eorum recreandum est. quia quod caret al-
 terna requie durabile non est. **Pulpitum** in eccle-
 sia est vita perfectorum. et dicitur quasi publicum siue in
 publico loco constitutum. **Nempz** legitur. iij. paralip.
 vij. qd salomon fecit basim eneas ponens eam in

medio basilice stetitqz super eam. et extendes ma-
 num suam loquebat populo dei. **Sfora** quoque fe-
 cit grabum ligneum ad loquendum. in quo stans su-
 per vniuersum suum populum eminebat. **Analogium** etiam
 dicitur quia in ea verbum dei legitur et enunciat
 logos enim grece verbum vel ratio dicitur. qd dicitur etiam
 ambo ab ambiendo. quia intrantem ambit et cin-
 git. **De** quo in quarta parte sub ti. de euangelio
 dicitur. **Horologium** per quod hore leguntur
 id est colliguntur significat diligentiam quam sacerdo-
 tes in dicendis canonicis hore debito tempore
 habere debent. iuxta illud. **Septies** in die laudes
 dixi tibi. **Tegule** tecti que imbrem a domo re-
 pellunt. sunt milites qui ecclesiam a paganis et
 ab hostibus protegunt. **Coclee** quaz exemplar. a
 templo sumitur salomonis. sunt vie muris inter-
 uolue latenter. per quas latenter archana og-
 nitonem singulorum accipiunt. quas soli qui ad ce-
 lestia grabuuntur agnoscunt. **De** gradibus per
 quos ad altare ascendit in se. dicitur. **Sacra-**
rium siue locus in quo sacra reponuntur. siue in q
 sacerdos sacras vestes induit. vterumque sacratissi-
 me marie significat. in quo xpus se sacra veste
 carnis induit. **Sacerdos** a loco in quo vestes in-
 duit ad publicum procedit. qz xps ex vtero virginis
 procedens in mundum venit. **Locus** episcopi in ec-
 clesia altior est sicut in secunda pte sub tractatu
 de episcopo dicitur. **Prope** altare etiam qd xpm
 significat collocat piscina seu lauacrum id est xpi
 misericordia in qua manus lauantur. ad notandum
 qd in baptismo et penitencia. que per illam signi-
 ficantur a peccatorum sordibus diluuntur. qd a vete-
 ri testamento tractum est. **Legitur** enim exo. xxx. et
 xl. qd moyses fecit labium eneum cum basi sua in
 tabernaculo. in quo sacerdos aaron et filij lau-
 rantur. accessuri ad altare vt in eo offerret timi-
 am. **Lumen** qd in ecclesia accenditur xpm signifi-
 cat iuxta illud. **Ego** sum lux mundi. et iohannes. **Grat-**
ia vera. et c. **Vel** luminaria ecclesie significant
 apostolos et ceteros doctores. quorum doctrina ful-
 get ecclesia vt sol et luna de quibus dicitur. **Vos**
 estis lux mundi. i. bonorum operum exempla. **Vn** ipse
 admonens eos ait. luceat lux vestra coram ho-
 minibus. **Illuminatur** aut ecclesia ex precepto domini.
Vnde in exo. xxvij. legitur. **Precepe** filiis aaron
 vt offerant oleum de arboribus oliuarum purissimum
 vt ardeat lucerna semp in tabernaculo testimo-
 nij. de quo in sequen. parte de accolito dicitur.
Fecit qz moyses lucernas septem que sunt septem
 dona spualiter. que in nocte huius seculi tene-
 bras nostre cecitatis illustrant. que super cantu
 labra ponuntur quia requiescit supra xpm spūs
 sapientie et intellectus. spiritus consilij et fortitu-
 dinis. spiritus scientie et pietatis. spūs timoris
 domini. quibus predicauit captiuus indulgentiam.
Pluralitas in ecclesia lucernarum pluralitatez de-
 signat in fidelibus gratiarum. **Cruce** triumphalis
 in plerisque locis in medio ecclesie ponit. ad
 notandum qd de medio corde retemporem nram
 diligimus. qui iuxta salomonem corpus suum media

caritate constravit propter filias hierusalem. et ut omnes signum victorie videntes dicant. Ave salus totius seculi arbor salutifera. et ne vnus in nobis dilectio dei obliuioni eradatur. qui ut seruum redimeret tradidit vnicum filium sed crucifixum imitemur. Crux autem in altum dirigitur per quod crucifixi victoria designat. de hoc dicitur vbi de ecclesie consecratione agitur. Quare ecclesia intus et non extra ornetur sub tractatu de picturis dicitur. Claustrum sicut a thesaurus episcopus cremonensis in mitra li ex cubijs et custodijs leuitarum circa tabernaculum vel ab atrio sacerdotum vel aperticu salomonis ad templum superstit ex orbium. Precepit enim dominus moysi ne leuitas cum plebeia multitudi ne numeraret. sed constitueret eos super tabernaculum testimo nium ad portandum et custodiendum propter quod domini preceptum diuina paguntur misteria clerici debent in ecclesia stare a laicis segregati. Unde statuit concilium maguntium quod ps illa que cancellis diuisibiles ab altari pfallentibus tantum pateat clericis. Porro sicut templum triumphantem designat ecclesiam sic claustrum celestem significat paradisum vbi erit cor vnum et idem in dei dilectione et voluntate. vbi oia communitate possidebunt quia que quis minus habet in se in alio se gaudebit habere. quod deus erit omnia in omnibus iteque regulares unanimiter in claustrum regentes ab seruicium dei surgunt et secularia relinquentes in omnibus vitam communitate ducunt. Diuersitas autem officinarum et officiorum in claustrum diuersitas est mansionum cum diuersitate premiorum in regno. Quoniam in domo patris mei mansiones multe sunt dicit dominus. Moraliter vero claustrum est anime contemplatio vbi se recipit dum a turba cogitationum carnalium se paratur et sola celestia meditat. In hoc claustrum sunt quatuor latera seculi contemptus sui contemptus mundi amor proximi et amor dei. Vnumqueque autem latum suum habet orbem calumniam. Contemptus sui habet mentis humiliacionem carnis afflictionem humilem sermonem et similia. basis omnium calumniam est paciencia. In hoc claustrum diuersitas officinarum est diuersitas virtutum. Capitulum est cordis secretum. de hoc tamen aliter dicitur in quinta parte super ti. de prima. Refectorium dilectio sancte meditacionis. Cellarium sacra scriptura. Dormitorium munda consciencia. Oratorium vita immaculata. Ortus arborum et herbarum congregatio virtutum. Puteus aquarum viuencium irrigatio bonorum que hic sicim mitigat et in futuro penitus extinguunt. Sedes autem episcopales que iuxta beati petri dispositionem sunt in singulis ciuitatibus antiquitus consecrate prout dicitur in prehemio secunde partis. non in memoriam confessorum sed ad honorem apostolorum ac martirum. et precipue beate marie virginis veterum deuocione dedicauit. Ceterum iteque in ecclesia conuenimus ut ibi delictorum veniam postulamus. et diuinis laudibus insistamus ut dicit in prohemio quinte partis. Et vbi bona siue mala

iudicia audiamus et dei cognicionem discamus et accipiamus. et ut dominicum corpus ibi manducemus. In conuentu ecclesie mulieres et viri seorsum habitant. quod secundum eadem a veteri consuetudine deriuatum accepimus. et inde fuit quod ioseph et maria puerum dereliquerunt quoniam alter illud quem seculum non cernebat cum altero esse putabat. Causa autem diuisionis est quod caro viri et mulieris si propius accesserint ab libidine accedunt. Vnde cum ibi peccata deflere debeamus. necesse est tunc eorum fomenta et delectaciones carnales vitari. Masculi autem in australi femine autem in boreali siue in aquilonari parte manent. ut ostendatur firmiores sanctos debere stare contra maiores huius seculi temptaciones. Infirmiores vero contra minores seu fortiores firmioresque sexum in apertiori loco consistere debere. quoniam secundum apostolum fidelis est deus qui non patietur vos temptari super id quod potestis sustinere. Ad hoc etiam pertinet quod iohannes vidit angelum fortem qui posuit suum pedem dextrum super mare. nam et fortiora membra maioribus periculis opponunt. Secundum alios vero viri in parte anteriori mulieres in posteriori manent. quod vir caput est mulieris iteque dux eius. Mulier que velata capite esse debet in ecclesia quia non est imago dei et quod per illam purificacio inchoata est iteque in ecclesia propter reuerenciam sacerdotis qui est christi vicarius coram eo tanquam coram iudice propter reatus originem habeat caput velatum non libere. nec propter eandem reuerenciam habeat potestatem loquendi in ecclesia coram eo. Olim autem viri et mulieres comam sibi nutriendas assistebant in ecclesia nudo capite criminibus gloriantes quod inhonestum erat. Qualis locutio in ecclesia habenda sit apostolus ostendit dicens. Loquentes vobismetipsis in psalmis et ymnis et canticis spiritualibus. Vnde ibi a verbis superfluis abstinendum est iuxta illud. Crisostomus. In aulam regiam ingressus habitu et incessu te componas. angeli enim domini assunt quia domus dei plena est virtutibus in corporeis. et dominus ab moysen et angelus ad ioseph. Solue calciamentum de pedibus tuis locus enim in quo stas sanctus est. Vltimo notandum est quod ecclesia consecrata reos sanguinis ad se confugientes. qui in illa vel contra illam non deliquerunt defendit. ne vitam perdant aut membra. Vnde legitur quod ioab in tabernaculum fugit. et cornu altaris apprehendit. Item etiam privilegium habet non consecrata in qua diuina officia celebrant. Corpus autem christi a talibus sumptum eos non defendit. nec confugientes ad illud tum quia hoc privilegium ecclesie concessum est quare non est ad alia pertinet tum quia illud est cibus anime non corporis. Vnde anima liberat et non corpus. Ecclesie tribus de causis de loco ad locum mutant. Primo per necessitatem persecutorum. Secundo propter difficultatem locorum puta propter aeris intemperiam. Tercio cum malorum societate grauantur. et tunc cum consilio pape vel episcopi. Quare ecclesiam ingrebiens

signo crucis se munit dicit in plerimo .v. partis
De altari .

Altare in ecclesia propter tria fit prout
sub eius dedicatione dicitur. Scilicet enim
autem est quod noe primus deinde isaac
abraham et iacob altaria edificasse le-
guntur que non aliud quam lapides erecti intelli-
guntur. super quos sacrificia mactabant que suppo-
sitis igne cremabant. moyses etiam fecit altare de
lignis setim. et ibidem altare timiamaelis quod vesti-
uit auro purissimo prout legitur exo. xxv. et. xxvij.
et. xxix. c. ubi etiam ponitur forma ipsius altaris.
Salomon quoque sic legitur. iij. regum. vij. c. prope
finem altare aureum fabricavit. Ab his quidem
antiquis patribus altaria modernorum sumpturunt
exordium que in cornua quatuor eriguntur quorum
quedam unus sunt lapidis quedam ex pluribus
componuntur. nempe altaria et are aliquoties in-
differentem inveniuntur interest tamen. Nam altare
quasi alta res vel alta ara dicitur in quo sacerdotes
incensum adolebant. Ara quasi area id est plana
vel ab ardore dicitur quia in ea sacrificia ardebant
Et nota quod multipliciter in scripturis legitur alta-
re vix superius et inferius interius et exterius
quorum etiam quodlibet duplex est. Altare superius
est deus trinitas de quo legitur. non ascendes
ad altare meum pro gradibus est et altare superius
ecclesia triumphans. de quo dicitur. tunc impo-
nes super altare tuum vitulos. Altare autem inferius
est ecclesia militans de quo legitur. Si altare lapi-
deum feceris mihi non edificabis illud de sectis la-
pidibus. Est etiam altare inferius mensa templi
de qua dicitur. Constituite diem solemne in comen-
sis usque ad cornu altaris. Et in. iij. regum. vij. dicitur
Quod salomon fecit altare aureum. Altare vero
interius est cor mundum prout infra dicitur. Est etiam
altare interius fides incarnationis de qua iubetur
in exodo. Altare de terra facietis mihi. Altare
autem exterius est ara crucis hoc est altare holo-
causti super quo cremabantur sacrificia respertimus
Unde in canone misse dicitur. Iube hec in sublime
altare tuum perferris. Altare etiam exterius sunt
ecclesiastica sacramenta de quibus dictum est. Alta-
ria tua domine virtutum. Rursum altare est motus
ficatio nostra seu cor nostrum in quo carnales
motus feruore spiritus sancti consumuntur. Secundo altare
etiam significat ecclesiam spirituales. Quatuor eius
cornua significant quatuor mundi plagas per quas
ecclesia dilatare. Tercio significat christum sine quo
munus nullum acceptabile pro offerre. Unde eccle-
sia solet oraciones ad patrem dirigere per christum
Quarto significat corpus domini prout in parte
vi. sub ti. de parascue dicitur. Quinto significat
mensam in qua cum discipulis conuiuatus est christus
Sane legitur in exo. quod in arca testamenti. siue te-
stimoniij reposita est testificatio id est tabule in
quibus scriptum erat testimonium. Licet etiam quedam
reposita ibi testifonia dici possint et hoc in testi-
ficacione quod legem naturalem in cordibus scriptam
fuisse dicitur in scriptis. Reposita est etiam ibi vna

aurea plena manna in testificacionem quod panem
dedisset filiis israel de celo. Et virga aaron in
testimonium quod omnis potestas a deo est. Et tueror
nomini in testimonium pacti. quo dixerant omnia
que dixerit nobis dominus faciemus. Et ob hoc dicta
est arca testimonij vel testamenti. ob hoc etiam di-
ctus est tabernaculum testimonij. Super arcam vero
factum est propitiatorium. de quo dicitur in plerimo
quarte partis in cuius rei imitationem in quibus-
dam ecclesijs super altare collocatur arca seu taber-
naculum in quo corpus domini et reliquie reponuntur
Precepit etiam dominus fieri candelabrum ductile ex au-
ro purissimo. exo. xxv. legitur in. iij. regum. c. vij. quod
in arca federis aliud non est nisi due tabule lapi-
deas quas posuerat in ea moyses in ore quando pe-
pigit fedus dominus cum filiis israel cum egre-
derentur de terra egypti. Et nota quod tempore silue-
stri pape constantinus imperator construxit basi-
licam. lateranensem. in qua posuit arcam testamenti
quam tytus imperator apporauerat de hierusalē
et candelabrum aureum cuius vij. infusorij lucernis
in qua archa sunt hec. annuli et vices auree.
tabule testimonij. virga aaron manna panes or-
deacei. vna aurea. vestis inconfutilis et arundo
et vestimentum sancti iohannis baptiste et forpices
cuius quibus tonsus fuit sanctus iohannes euange-
lista. Sane homo si habet altare mensam cante-
labrum et arcam templi dei est. Oportet siquidem
cum altare habere ubi recte offerat et recte di-
uidat. Altare est cor nostrum in quo debemus of-
ferre. Unde in exo. precepit dominus in altari offeres
holocausta quia de corde debet procedere opera
igne caritatis accensa. Holocausta dicuntur
ab olon quod est totum et tauma quod est incendiū
vnde holocausta quasi ex toto incensa. In isto igitur alta-
ri debemus recte offerre. et recte diuidere. Recte
offerimus quando bonum quod cogitamus ad perfectio-
nem producimur si non recte diuidimus si non discre-
te illud facimus. quod sepe putat homo facere bonum
et facit malum. et sepe ex vna parte facit bonum et
ex alia parte facit malum. et ita ipse edificat et ipse
destruit. sed tunc recte diuidimus. quando bonum
quod facimus non nobis sed soli deo attribuimus
Mensam quoque oportet hominem habere ut inde
panes verbi dei sumat. Per mensam scilicet scrip-
turam intelligimus de qua psalmista. Parasti in conspe-
ctu meo mensam aduersos eos qui tribulant me.
i. dedisti mihi scripturam contra temptationes et mo-
niam oportet ut hanc habeamus scilicet mente re-
ponamus ut panes verbi dei inde sumamus. Pro
defectu huius panis dicit hieremias. paruuli
pecierunt panem et non erat qui frangeret eis.
Oportet etiam eum habere candelabrum ut bonis
operibus luceat. Candelabrum exterius illuminans
est opus bonum quod alios per bonum exemplum
accendit de quo dicitur. Nemo accendit lucernam
et ponit eam sub modio sed super candelabrum. lucer-
na iuxta verbum domini est bona intentio quia christus
dicit. Lucerna est oculus tuus. oculus vero est inten-
tio. Non debemus ergo ponere lucernam sub modio